

Insekternas litteraturhistoria, del 31. Flugätaren Renfields diet i ett urval adaptationer av Bram Stokers *Dracula* som drama, film, roman och seriealbum

ANDERS NILSSON & GÖRAN SJÖBERG

Introduktion

Ett genomgående mönster i litteraturen, liksom inom många andra kulturformer, är att äldre berättelser återanvänds och dyker upp på nytt i bearbetad form. Ett visst verks förhållande till tidigare verk har av David Cowart (1993) beskrivits i form av ett symbiotiskt spektrum, omfattande allt från mer eller mindre självskapade texter till översättningar från ett språk eller medium till ett annat. Cowart ger många exempel på vad han med en term lånad från biologin kallar symbiotiska texter, i vilka karaktärer och handlingar omformats i förhållande till urtexten. I Cowarts terminologi föreligger här ett förhållande mellan en äldre värdtext och en nyare gästtext.

Medan David Cowart begränsar sig till att jämföra olika litterära verk, har Linda Hutcheon (2006) ambitionen att lägga grunden till en adaptationsteori omfattande media av alla slag. Termen adaptation har i mer strikt mening använts fr a för att beskriva användandet av en roman som bas för en spelfilm, men Hutcheon utvidgar den

till att gälla såväl berättande, uppvisande som interaktiva medier. En av Hutcheons huvudpoänger är att en viss adaptation måste studeras utifrån sina egna villkor, och inte endast i förhållande till det aktuella originalverket (s. XIII): "One lesson is that to be second is not to be secondary or inferior; likewise, to be first is not to be ordinary or authoritative." Hon menar att "det adapterade verket" är en mer neutral och därmed bättre benämning än original eller källa, och att multipla versioner av ett visst verk existerar mer lateralt än vertikalt.

I detta evolutionära perspektiv kan relativ framgång kvantifieras som det antal reproduktioner utan replikering som ett visst adapterat verk gett upphov till över tiden. Irländaren Bram Stokers roman *Dracula* från 1897 måste ur denna synvinkel ses som extremt framgångsrik då den gett upphov till en egen genre, eller till och med en hel industri med sin tyngdpunkt i filmvärlden, men även flitigt återberättad inom litteraturen i vid mening. Även om det oftast är huvudkaraktären vampyrfursten Dracula själv som står i fokus, har under senare tid en rad verk publicerats, vilka istället sätter Draculas sidekick, den insektsätande galningen R.M. Renfield i centrum.

Enskilda adaptationsstudier fokuserar oftast på parvisa jämförelser av en viss adaptations förhållande till det adapterade verket. En annan möjlighet är att studera ett större antal adaptationer över en längre

Renfield enligt Christopher Bing i Wolf (1993).

tidsperiod och representerande flera olika media. Med utgångspunkt i adaptationsteori kommer vi här att jämföra ett urval filmer, pjäser, seriealbum och romaner baserade på Bram Stokers *Dracula*. Istället för att basera vår jämförelse på hela verken, har vi valt att begränsa oss till karaktären Renfield och speciellt hans diet, vilken även är entomologiskt intressant. I Stokers utformning är Renfield en mellankaraktär som fr a förbådar Draculas ankomst, ger honom tillträde till byggnaden i vilken hans offer Mina Harker vistas och därefter brutalt mördas av Dracula.

Vårt syfte med studien är att ur en entomologisk synvinkel jämföra vad Renfield äter i olika adaptationer. Förutom att kontrastera ett bevarande mot en utveckling av Renfields diet kommer vi även att belysa några andra aspekter på denna mystiska karaktär.

Material och metod

Förutom den adapterade texten har vi studerat: två romaner, två seriealbum, två pjäser samt de åtta filmer som listats i källförteckningen. Renfield finns med som karaktär i alla dessa verk utom i Terence Fishers film *Horror of Dracula*. I vårt urval har vi försökt täcka in flera olika media, prioriterat verk i vilka Renfield har en framträdande roll, samt när det gäller film sökt ta med de produktioner som anses vara de mest inflytelserika.

I det adapterade verket har vi identifierat sju olika födoobjekt i Renfields diet, här benämnda urobjekt (Tab. 1). Behandlingen av varje urobjekt har därefter klassats i var och en av de 13 olika adaptationerna, i vilka Renfield förekommer, som: (A) endast avbildad, (B) ber om, (F) förtärs, och (L) lovad. För kvantifiering av graden av

replikering av urobjekten har dessa helt enkelt summerats för varje enskild adaptation.

I de 13 olika adaptationerna, i vilka Renfield förekommer, har vi identifierat 11 födoobjekt vilka betecknats som adderade, då de ej förekommer i urtexten. Behandlingen av de adderade objekten har klassats på samma sätt som ovan angetts för urscenerna. Antal tillagda scener har summerats för varje studerad adaptation, oberoende av om förekomsten är primär eller sekundär.

Renfields originaldiet

Renfield äter inte den mat han erbjuds på sjukhuset, men använder socker och andra söta saker han kommer över till att locka till sig flugor. Enligt Stoker så fångar Renfield flugor av två anledningar, dels för att förtära dem levande och dels för att mata sina spindlar med dem. Spindlarna i sin tur äts även de levande, men ges även till sparvar. Efter att dr Seward nekat honom en katt, förtär Renfield sparvarna, till synes råa med fjädrar och allt. Matandet och hans egen förtäring bokförs i en anteckningsbok eller på annat vis när han fråntagits sin bok. Intresset för de djur han håller sig med går lite upp och ner. Vid ett tillfälle lapar han i sig av det blod dr Seward förlorat efter att Renfield skadat honom. Innan han avlider efter Draculas misshandel berättar Renfield om hur denne försett honom i cellen med flugor och dödskallesvärmare, och även lovat honom massor av blodfyllda råttor.

Adaptationernas inbördes relationer

Redan tidigt bildar adaptationerna två grenar, den ena utgående från Murnaus stumfilm *Nosferatu* från 1922, den äldsta bevarade filmadaptationen av *Dracula*.

Tabell 1. Renfields diet i 13 adaptationer, numrerade som: (1) Murnau 1922, (2) Browning 1931, (3) Saville 1977, (4) Badham 1979, (5) Herzog 1979, (6) Coppola 1992, (7) Brooks 1995, (8) Deane 1924, (9) Deane & Balderston 1927, (10) Crepax 1993, (11) Reed & Showman 2006, (12) Lucas 2005, och (13) Hambly 2006. Förhållande kodat som: (A) endast avbildad, (B) ber om, (F) förtärs, och (L) lovad.

Födoobjekt	Film							Pjäs		Serie		Roman	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Urobject</i>													
Fluga	F	F	F	-	F	F	F	F	F	F	F	F	F
Dödskallesvärmare	-	-	L	-	-	-	-	-	-	A	-	F	-
Spindel	-	F	F	-	-	F	F	F	F	F	F	F	F
Sparv	-	-	F	-	-	A	-	F	-	F	F	F	F
Råtta (L)	-	L	-	-	-	-	-	-	-	L	-	F	F
Katt (B)	-	-	B	-	-	B	-	B	-	B	B	B	B
Människoblod	-	-	F	-	-	-	-	-	-	F	F	F	F
<i>Adderade objekt</i>													
Gräshoppa	-	-	-	-	-	-	F	-	-	-	-	-	-
Kackerlacka	-	-	-	F	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Andra fjärilar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	A	A	-	F
Myra	-	-	-	-	-	A	-	-	-	A	-	-	-
Skalbagge	-	-	-	-	-	A	F	-	-	-	-	-	-
Skalbaggs-larv	-	-	-	-	-	F	-	-	-	-	-	-	-
Kyckling	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Uggla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Hare	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Snigel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Mus	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	F
Antal urobject	1	3	6	0	1	4	2	4	2	7	5	7	6
Antal adderade objekt	0	0	0	1	0	3	2	0	0	2	1	0	7

Karaktären Knock, spelad av Alexander Granach, kan sägas utgöra en kombination av Stokers' advokat Hawkins och Renfield. Knock äter endast flugor, och kör ingen matningsserie för att ackumulera liv. Murnaus namnbyten och andra genomgripande förändringar har hänförs till avsaknaden av legala rättigheter, men framför allt en anpassning till 20-talets tyska kulturklimat. Werner Herzogs *Nosferatu*-film från 1979, med Roland Topor i rollen som Renfield, kan sägas utgöra en 'remake' på Murnaus film, som även anses ha haft ett stort inflytande på genren i stort.

Den andra grenen utgår från Hamilton Deanes adaptation av *Dracula* för sitt turnerande teatersällskap 1924, med Bernard Jukes i rollen som Renfield. Pjäsen utspelar sig huvudsakligen i Harkers hus,

beläget nära dr Swards sjukhus och Draculas tillhåll Carfax Abbey. Därmed är det fritt fram för Renfield att dyka upp hemma hos Harkers. Greve Dracula introduceras här som nyinflyttad granne och flitig gäst hos Harkers. Detta innebar bl a att Renfield inte längre behövdes för att förebåda Draculas ankomst eller stå för hans inbjudan till inträde, och istället får Renfield antyda hans sanna natur. Renfields diet är relativt intakt även om hans blodlapande är borta och han inte erbjuds några råttor eller fjärilar av Dracula. Tillsammans med John L. Balderston anpassade Deane 1927 pjäsen till amerikanska förhållanden och en fast scen. Harkers hus har nu bytts ut mot dr Swards mentalsjukhus, och Bela Lugosi anlitas att spela Dracula. I Renfields diet kvarstår

endast flugor och spindlar. Vårdaren kallar honom ”ole flycatcher”, vilket i senare adaptationer omvandlas till ”fly-eater”.

Tod Brownings filmatisering från 1931, med Dwight Frye som Renfield, byggde huvudsakligen på Deane och Balderstons dramatisering. Filmen tar dock, i likhet med Stokers roman sin början i Transsylvanien, men det är nu Renfield istället för Harker som besöker greven på hans slott, där Dracula även suger hans blod. En nyhet är att Renfield även seglar med Dracula på skeppet till England, där han tas om hand på dr Swards anstalt. Brownings film utgör huvudsaklig måltavla för Mel Brooks parodi från 1995, även om Brooks tar in element även från andra filmer. Peter MacNicol's tolkning av Thomas Renfield är dock i mångt och mycket en karikatyr av Dwight Fryes tidigare insats. Renfields insektsätande skildras mycket komiskt med tillägg av såväl en stor gräshoppa som en dödsbudslignande skalbagge.

Med Christoffer Lee som Dracula inledde brittiska Hammer Studios 1958 en lång serie filmadaptationer, varav vi studerat endast den första. Även om de kan sägas vara stilbildande för gestaltningen av greve Dracula, får vi lämna dem därhän då de helt utelämnat Renfields roll.

The insect-eating Renfield, as caricatured by E.S. Hynes.

Renfield karikerad av E.S. Hynes i Skal (1993).

Savilles 2,5 timmar långa film *Count Dracula* från 1997 gjordes av BBC för en TV-serie. Filmen kan genom sin längd kosta på sig att relativt troget följa Stokers original, och Jack Shepherds film-Renfield är den som bäst följer urdieten. En noterbar avvikelse från urtexten är att Dracula suger Mina Harkers blod i Hampstead istället för på sjukhuset, varför Renfield inte behöver känna skuld för att han släppt in vampyren till henne. Däremot kysser han henne och betraktar henne lystet, och samtalet om själar för han med henne istället för med dr Seward, som i urtexten. Vidare tillåts Renfield utföra trädgårdsarbete utomhus (senare kopierat i seriealbumet *Renfield*), och anfäller och dricker en vårdares blod istället för dr Swards.

Även om greve Dracula fortfarande är något av ett salongslejon i John Badhams film från 1979, så har Milo Renfield, i Anthony Haygarths tolkning, getts många nya drag och en helt ny bakgrund som tidigare ägare av Carfax Abbey, den egendom som greven valt att flytta in i. Renfield äter i filmen endast stora kackerlackor, vilka han benämner ”bugs”, vilket på den svenska textremsan felaktigt återgetts som ”skalbaggar”.

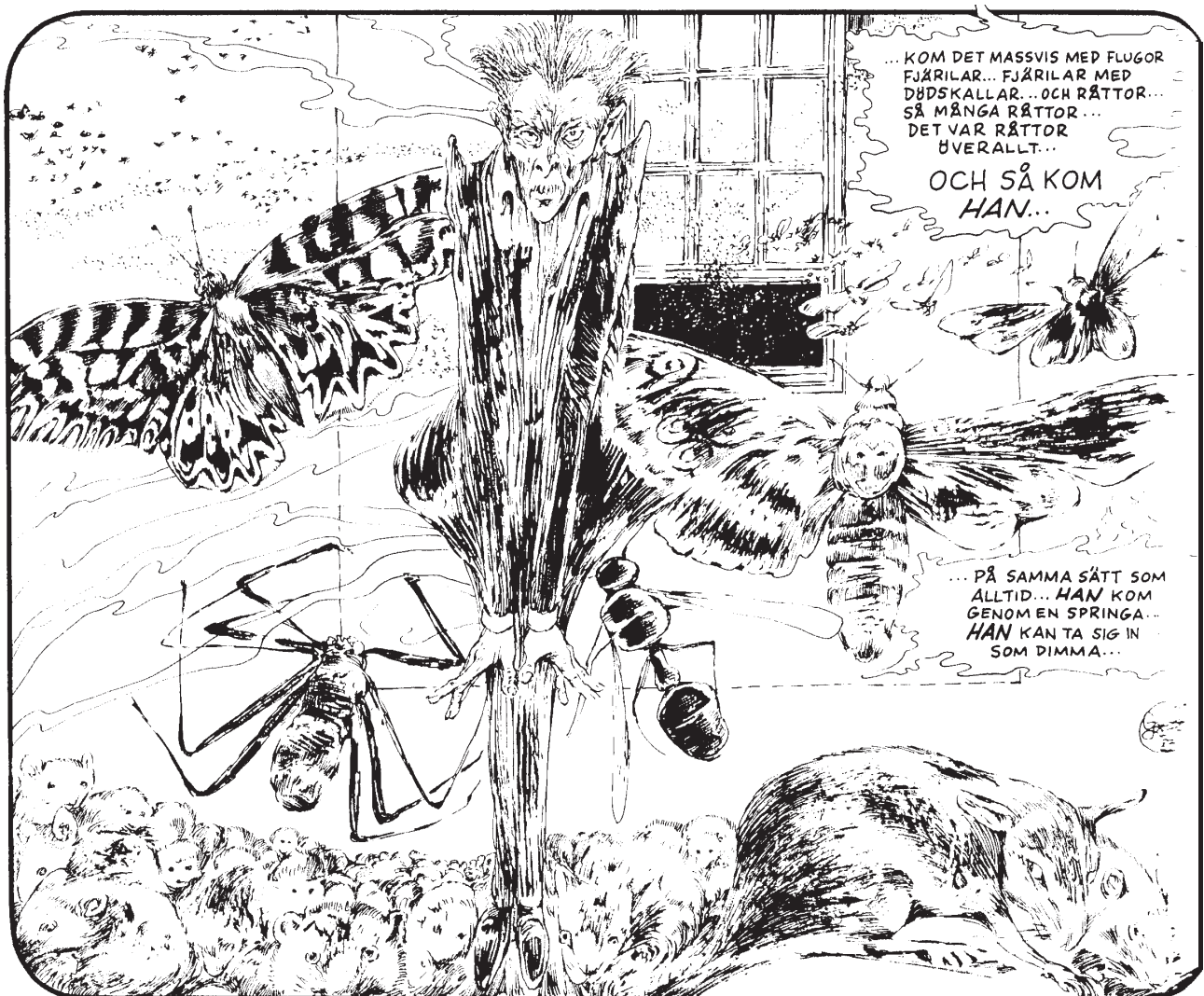
Av de filmer vi valt att behandla, är det Francis Coppolas version från 1992, även utgiven i romanform, som tycks ha den största ambitionen att följa Stokers urtext, vilket inte minst framgår av filmtiteln *Bram Stoker's Dracula*. Även om filmen fått hård kritik för fr a den inlagda kärlekshistorien mellan Dracula och Mina Harker, är filmgestaltningen av Renfield relativt trogen urtexten. Tom Waits rolltolkning har helt klart mer av Stokers' Renfield än av Dwight Fryes tidigare tolkning, och det tydligaste tillägget hos Coppola är antydning

att Renfields galenskap beror på tidigare händelser i Transsylvanien. Rent dietmässigt har födokedjan fluga-spindel-sparv-katt bevarats, och på den kryptallrik vilken Renfield erbjuder doktorn återfinns även svartbaggar med sina larver och myror.

Båda de studerade serieadaptationerna återger troget Renfields diet i enlighet med urtexten (Tab. 1). Crepax har i övrigt tagit fasta på det psykologiska och det erotiska, och tolkar den underliggande sexualiteten, som översättaren Horst Schröder säger i sitt omfattande och oerhört informativa förord ”med precis den rätta balansen mellan dovfasa och illa dold lust.” Vampyrismen blir

hos Crepax den metafor för sexuell utlevelse som bl a David Cowart tolkat den som. Två typer av insekter som ej återfinns hos Stoker finns med på den bildruta där Dracula lovar Renfield en myckenhet av smådjur att förtära.

Även det andra seriealbumet vi studerat, *Renfield* tecknat av Galen Showman efter en berättelse författad av Gary Reed, kan sägas utgå direkt från Stokers urtext, även om den till viss del innebär en expansion av karaktären Renfield som sätts i fokus och framställs mer som en religiös fanatiker. Faktiskt nämns inte namnet Dracula en enda gång i albumet. Dr Swards hospital är förlagt till Whitby varför Renfield kan

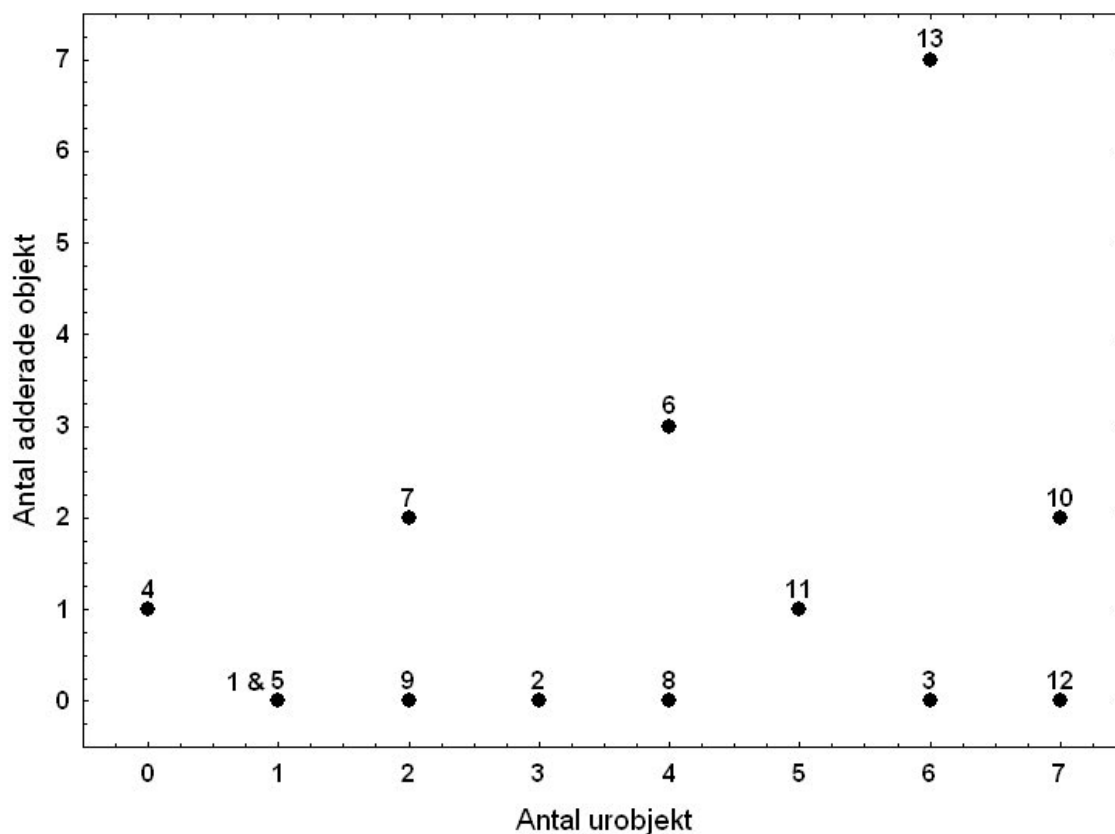
Dracula bringar Renfield små djur av många slag att förtäras levande. Från Crepax (1993).

bli ögonvittne till Draculas träffar med Lucy. Ett entomologiskt mycket intressant tillägg är det av fjärilar orsakade blodregn som Renfield får bevittna tillsammans med dr Seward och Van Helsing.

Båda de studerade adaptationerna i romanform bevarar och expanderar Renfields roll i Stokers urtext och låter galningen själv få huvudrollen. Medan Tim Lucas tillägg fokuserar på att låta Rhys Malvern Renfield själv berätta för dr Seward om sin egen barndom, låter Barbara Hambly sin berättelse svälla ut i flera riktningar. En intressant detalj hos Lucas är att han låter Dracula skicka på Renfield en liten spindel med ett timglas på kroppen, vilket måste uttydas som en hona av den dödligt giftiga svarta änkan. Renfield tolkar den som en bekräftelse på att hans timglasmodell över sin ackumulering av liv är

korrekt, men det skulle även kunna tolkas som ett mordförsök.

Hambly ger Ryland Renfield såväl en bakgrund som en fortsättning efter det att han dräpts av Dracula, och tilldelar grevens tre 'fruar' mycket utrymme i sin bok. Medan Lucas strikt håller sig till Stokers urobjekt i Renfields diet, ofta i direkt citerad form, så är Hambly den av alla som står för det största antalet adderade objekt (Fig. 1). Denna expansion hänger främst samman med Renfields förlängda 'liv' som vampyr då han på sin resa till Transsylvanien suger blod från ett flertal olika mindre ryggradsdjur. Hambly är även duktig på att återge dagliga krypintag i cellen, vilka till slut i summerad form uppges uppgå till hela: 3408 flugor, 900 spindlar, 615 nattfjärilar, 7 sparvar och 4 möss.

Figur 1. Förhållande mellan antal bevarade urobjekt och antal adderade objekt i de 13 studerade adaptationerna av Bram Stokers *Dracula* i vilka karaktären Renfield förekommer. De olika verken nummerade enligt Tabell 1.

Att ge galenskapen en bakgrund

När Bram Stoker släpper in Renfield i sin roman så sker det i total avsaknad av bakgrund. Dr Seward har honom redan som patient och ger endast en kortfattad beskrivning av hans tillstånd (s. 59):

R.M.Renfield, 59 år gammal. Sangviniskt temperament; stor fysisk styrka; sjukligt lättretlig; perioder av tungsinne som slutar i någon fix idé vilken jag inte kan bli klok på. Jag förmodar att det sangviniska temperamentet i sig och det skadliga inflytandet slutar i ett mentalt stört tillstånd; möjligen en farlig man, sannolikt farlig om han är osjälvisk.

Läsaren får nöja sig med att ta del av hur Renfields galenskap yttrar sig, men förblir ovetande om varför den utvecklats. Avsaknaden av bakgrund är en del av mysteriet Renfield, och förstärker bilden av galenskap som någonting som kan drabba vem som helst när som helst, en av många rädslor från sin samtid som Stoker låtit genomsyra sitt verk. Det faktum att Renfields drift att inta blod hos Stoker tycks ha utvecklats redan innan han kommer kontakt med Dracula, har medfört att klinisk vampyrism av psykologen Richard Noll benämns ”Renfields syndrom”.

Ett första embryo till bakgrund för Renfield återfinns i Murnaus film, och förtydligat i Herzogs senare version av *Nosferatu*, i och med sammanslagningen av rollen med den advokat som ger Jonathan Harker (av Murnau kallad Hutter) uppdraget att resa till Transsylvanien. Uppenbarligen har advokaten varit i förbindelse med Dracula, vilket antyder en trolig orsak till att han blir tokig. Som Patrick Fuery anger i sin bok *Madness and Cinema* har vi här att göra med galenskap av det djuriska slaget, som ur ett dåtida euro-

centriskt perspektiv mycket väl kunde orsakas bara genom kontakt med det betydligt primitivare Östeuropa.

Det som bara antyds i *Nosferatu* blir glasklart i Brownings *Dracula*, liksom i Brooks senare parodi, i och med att det är Renfield, och inte Harker som därmed förvandlas till en biroll, som reser till Transsylvanien och umgås med Dracula i hans borg. Som om detta inte skulle vara nog tvingas Renfield här även att vaka över vampyren under hela den skräckfyllda båtfärden till England. Helt följdenligt ser Dwight Frye helt bindgalen ut när han kommer uppför trappan från skeppets innanmäte som enda överlevande när skeppet väl strandar i Whitby.

Även i John Badhams filmadaptation från 1979 är det kontakten med Dracula som får utgöra direkt orsak till att Renfield blir tokig, men här sker kontakten i England och under en kortare tid. Milo Renfield hjälper, i egenskap av tidigare ägare av Carfax Abbey, greven med frakten av hans

ägodelar, ej att förglömma de jordfyllda lådorna, från det strandade skeppet till bostaden. När Renfield klagar över lådornas tyngd anfaller Dracula honom i fladder-musskepnad, vilket blir till en djupt traumatisk upplevelse.

Coppola låter i sin film från 1992 Renfield för advokatbyråns räkning ha påbörjat men misslyckats med att slutföra det uppdrag som nu istället tillfaller Jonathan Harker. Detta antyds endast i filmen, men kommer fram tydligt på sidan 45 i den roman som bygger på filmmanuskriptet:

Det var dock inte att undra på, tänkte Harker för sig själv, att hans företrädare, den arme Renfield, hade farit så illa av sin vistelse i dessa trakter. Harker visste inte om Renfield hade bott i Draculas borg, eller om han ens hade varit där.

Även om Renfield är galen redan när vi möter honom i en park deklamerande en dikt av Walt Whitman i Reed och Showmans seriealbum, så förefaller det som om hans galenskap är en direkt effekt av att Dracula på avstånd trängt in i hans medvetande. Reed kommenterar frågan själv i sitt efterord:

A man slowly driven insane as he tries to understand what he must do to claim this prize of immortality. He has visions of others, but can't comprehend them... he has promises of lives to be given in the form of rats, but it makes no sense to him.

När det gäller frågan om Renfields galenskap går båda de studerade romanadaptationerna sina egna vägar. Renfields egen berättelse om sin barndom nedtecknad mha dr Seward som den formulerats av Tim Lucas saknar absolut inte anledningar till utvecklande av galenskap, men vad ska vi

tro när Renfield själv på s. 337 sen bekänner att allt han berättat bara är lögn? Efter att som ettårigt hittebarn tagits omhand av en ensamstående kyrkoherde på landsbygden, utackorderats till några olika fattiga familjer, och därefter återtagits av prästen med sin egen mamma, vilken han hatar, som hushållerska, bränner Renfield ner gården med präst och allt. Renfields enda riktiga vänner tycks ha varit råttan han döpt till Jolly och en magisk kvinnofigur som tycks representera en av Draculas många skepnader. Tolkningen av Renfields berättelse underlättas inte av att dr Seward i sin dagbok redogör för sin samvaro på en bordell med vad som förefaller vara samma kvinna, med sex bröstvårtor och delvis pälsbeklädd kropp. Det förefaller rent av som om Tim Lucas ambition är att öka på mysteriet Renfield, snarare än att vilja förklara det.

Barbara Hambly låter i sin roman Renfield komma till tals dels genom sina anteckningsböcker, dels genom sina brev till sin fru Catherine och deras dotter Vivienne (Vixie). Det är inte förrän efter drygt halva boken läsaren ges kännedom om att Renfield innan han blev inspärrad själv tog fru och dotter av daga. Hans galenskap tycks ha utvecklats först efter mordet, vilka i sig hade sina rationella skäl. Den fritänkande fruns fina familj har i syfte att kontrollera ett större arv lyckats få Vixies föräldrar olämpligförklarade och ämnar tvångsplacera henne på internatskola i Schweiz. Något som beskrivs som ett öde värre än döden, och man väljer alltså den senare utvägen. Renfield är därefter besatt av tanken att förtära liv och därigenom samla tillräckligt med kraft för att få tillbaka sin familj till livet.

Död, vandöd eller med livet i behåll?

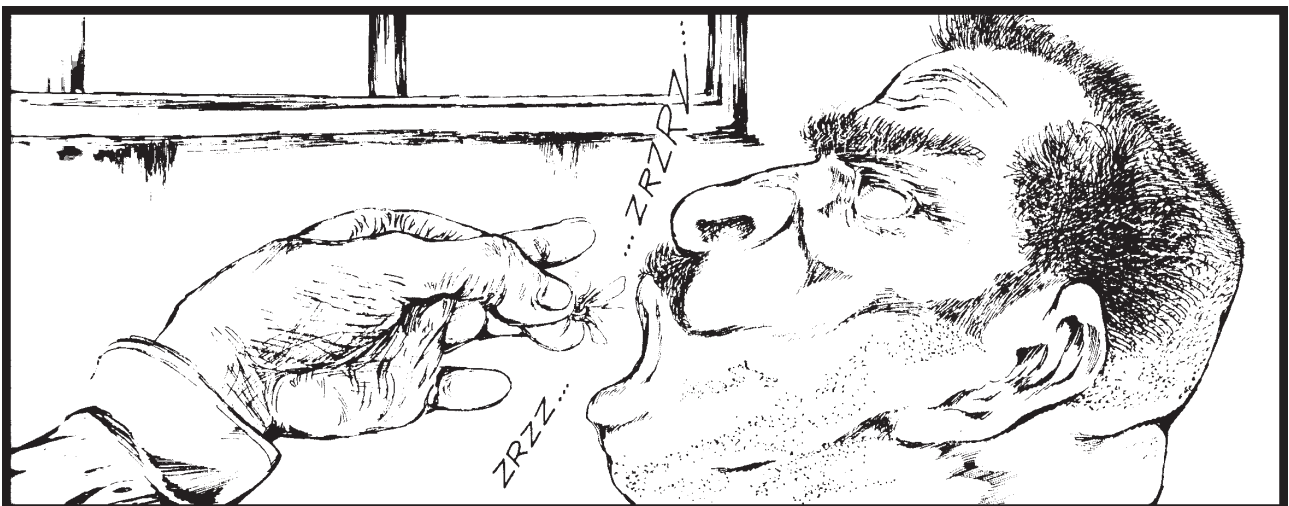
Enligt Stoker avlider Renfield relativt snart efter att dr Seward påträffat honom med bruten rygg och huvudskador i sin cell. Efter en trepanering genomförd av dr Van Helsing berättar Renfield innan han dör att han brottats med Dracula som därefter lyft och kastat iväg honom. Anledningen till att Renfield försökt hindra vampyren från att passera genom hans cell är att han fattat tycke för Mina Harker som han förstått att Dracula gjort till sin slav.

Redan i Murnaus *Nosferatu* har mordet på Renfield utelämnats, och i Herzogs senare version ger Dracula i uppdrag åt Renfield att bege sig till Riga tillsammans med pestråttorna, vilket han villigt gör. Medan Deane bevarat mordet på Renfield i en något modifierad form, gjorde Deane och Balderston om slutet så att Renfield överlever efter att först ha lurats till att avslöja den plats där Dracula ligger i sin kista och kan avrättas. Ett liknande slut återfinns i Brownings film, med den viktiga skillnaden att Renfield där dör efter att Dracula knuffat honom utför en brant stentrappa. Den stackars Renfield faller utför en liknande trappa även i Brooks

parodi, varefter han även blir översprungen av tre ivriga vampyrjägare. Mirakulöst nog överlever han denna behandling och återkommer i slutscenen som Draculas räddare när denne sittande på en takbjälke i fladdermusskepnad söker undkomma sina förföljare. Renfield erbjuder då en flyktväg genom att lyfta på en takpanna samtidigt som han säger: ”Herre, den här vägen”. Den solstråle som då träffar Dracula är dödlig med omedelbar verkan, och därmed blir Brooks film den enda adaptation i vilken Renfield blir den som faktiskt lyckas ta kål på mörkrets furste.

Genom att låta Draculas tre ’fruar’ följa efter sin herre till England har Barbara Hambly i sin roman öppnat för möjligheten att låta Renfield själv bli till en vampyr, och därmed behålla en roll i berättelsen även efter Draculas våldsdåd. Genom detta drag kan Hambly även låta läsaren få en bild av vampyren ’inifrån’ då Renfield som vampyr fortsätter att skriva sina brev och anteckningar.

Fruarna har verkligen anledning att vara svartsjuka på Mina Harker, och t ex i Deane och Balderstons pjäs säger Dracula rent ut (Skal 1993:144): ”I have other brides of old

En levande fluga på väg in i Renfields gap. Från Crepax (1993).

times who await me in their vaults in Transylvania. But I shall set *her* above them all.” De söker därför enligt Hambly med Renfields hjälp få slut på Draculas besök hos henne. Renfields försök misslyckas dock, men när han ligger där döende efter Draculas attack kommer Nomie till honom. Hon slickar av honom blodet och låter honom även få smaka hennes eget blod efter att med en nagel ha öppnat en ven på sin arm. Hennes handling upprepas därefter av de båda andra vampyrkvinnorna, och därmed kommer Renfield att bli vampyr och deras slav.

Den troende Renfield

Renfields förhållande till Dracula har jämförts med Johannes döparens förhållande till Kristus såtillvida att Renfield är den som förebådar sin herres ankomst (Stoker s. 90): ”Jag vill inte tala med er; nu räknas ni inte. Härskaren är nära.” Intressant är att notera att Renfield och Johannes döparen båda äter insekter:

Johannes var klädd i kamelhår och hade ett läderbälte om livet, och han levde av gräs-hoppor och vildhonung. Han förkunnade: ”Efter mig kommer den som är starkare än jag, och jag är inte värdig att böja mig ner och knyta upp hans sandalremmar.” (Markus, 1: 6-7)

Renfields förtäring av små djur av olika slag måste ses som en troshandling kopplad till hans föreställning om blodets livgivande förmåga. Han redovisar sin inställning tydligast i sitt samtal med Mina Harker (Stoker, s. 196): ”Jag trodde att livet var något positivt och evigt, och att man kunde leva för evigt genom att förtära mängder av levande varelser [...] jag stödde mig naturligtvis på Skriftens ord: ’Ty blodet är livet.’” Enligt Wolf (1993:181) syftar

Renfield här på följande rad i Femte Moseboken (Deuteronomium) 12:23: ”Only be sure that thou eat not the blood: for the blood is the life; and thou mayest not eat the life with the flesh”. Vi måste här välja att citera Bibeln på engelska då den svenska översättningens motsvarighet till ’life’ är själen. Då Renfield gör en markerad distinktion mellan liv och själ, tydligast i hans diskussion om själar med dr Seward (Stoker s. 223), måste de båda begreppen hållas isär. Det är noterbart att de ord från Bibeln som Renfield stödde sitt förtärande av liv på i sitt sammanhang säger motsatsen, vilket kan ses som en markering att judarna, till skillnad från en del av sina grannfolk, inte tillät människooffer.

Trots stumfilmens begränsningar lyckas Murnau ändå förmedla att Renfield förebådar sin herres ankomst, och Herzog låter i sin senare version även Renfield säga att blodet är livet. Renfields religiösa dragning förstärks av hans avskedsreplik till Dracula i Herzogs film: ”Ske din vilja. Amen!”

När Dracula i Deans pjäs uppträder som granne på besök och finns på plats redan i pjäsens början blir det omöjligt för Renfield att ta på sig rollen som Johannes döparen. Det finns inte längre någon att förebåda, och Renfield blir istället en flugätande däre som i hemlighet tjänar en ond herre, vars vampyrexistens han hela tiden är på vippen att avslöja. Lika omöjligt är det för Renfield att förebåda Draculas ankomst i Brownings filmadaptation i och med att Renfield tagit över Harkers roll att resa till Transsylvanien, och sen dessutom reser tillsammans med sin nye herre till England.

Om nu Renfields mer religiöst färgade grubblerier tonats ner på scen och i film så hamnar de istället i centrum hos Reed och

Showman. Genom Draculas telepatiska inverkan får Renfield del av hans idéer om evigt liv och blodets livgivande verkan, vilka i hans hjärna kopplas ihop med olika bibliska motiv. Tankeöverföringen framställs i serien delvis som ägande rum via de flugor och spindlar Renfield hyser, vilka tycks tala till honom, och t ex säger en fluga: "I am the resurrection and the life. He who believes in me will live, even though he dies, and whoever believes in me and lives will never die."

Hos Reed och Showman förstärks även Renfields kärlek till Mina Harker, och hans förtvivlan är enorm när han väl inser att han bär skuld till att Dracula kan utnyttja henne för sina syften. Renfield rymmer då för att döda ett lamm och med dess blod måla stora kryss på sjukhusets vägg samtidigt som han citerar Andra Moseboken 12:23: "And the blood shall be a sign for you on the houses where you live and when I see the blood, I will pass over you." För Dracula gäller dock tyvärr andra regler.

Redan Tim Lucas romantitel visar att Renfields religiösa sidor står högt på dagordningen: *The Book of Renfield. A Gospel of Dracula*. Renfields berättelse om sin barndom beskriver hur han växte in i kristendomen genom att bo hos en kyrkoherde, studera hans bibliotek, föra teologiska diskussioner, ja t o m förbereda hans predikningar. Men när han sen lämnar den brinnande prästbostaden i vilken kyrkoherden ligger medvetslös lämnar han kristendomen för den hedniska sidan representerad av den mystiska damen kallad 'Mylady', 'Madame Vulpes' eller i mötet med dr Seward 'Mother Nature'. När Renfield diar henne övergår mjölken till blod och damen tycks övergå i Dracula, som då blir hans herre.

Att Renfield sen ber om en bibel att ha i sin cell kan förefalla grundat i någon rest av gudstro. När det sen visar sig att han med en nagel skurit ut en stort antal sidors centralare delar för att skapa ett gömställe för döda flugor avslöjar han sin gudsför-

Dracula talar till Renfield genom en fluga i spindelns nät. Från Reed & Showman (2006).

nekande natur. Det är inte förrän han ligger för döden vid dr Swards sida, som han vädjar om att återupptas av Guds nåd (Lucas, s. 10): ”It is true that the man in the mist – whom I now renounce as my Master – will not make me immortal. But perhaps, Doctor Seward ... you shall.”

En galen vampyr?

Stoker låter Dracula förbli den ende manliga vampyren, som även om han som på skeppet tar blod från män aldrig släpper in dem i sin egen krets. Man får lätt känslan av att Renfield känner sig lite förbigången när Dracula tar in i sin krets först Lucy och sedan bearbetar Mina med samma mål i sikte, och i Coppolas film klagar Renfield på sin orättvise herre: ”Härskare, du lovade mig evigt liv, men du ger det till den söta kvinnan.” Barbary Hambly återställer könsjämvikten när hon låter de tre vampyrinnorna från Transsylvanien göra Renfield till sin slav.

Hambly låter Renfield komma till tals även som vampyr, fri från sin galenskap och kroppsligen återställd. Efter att ha insett att han inte kan återge sin döda familj livet mha sitt vampyrblod ber han ombord på Orient-expressen dr Seward om dödshjälp för att på så sätt nå de sina i dödsriket. Men hjälpen uteblir och kärleken till Nomie gör att Renfield till slut, efter Draculas död, väljer att flytta med henne till Indien. Återföreningen med fru och dotter får då vänta. Istället hägrar de indiska insekterna vilka han frammanar som både fler och fetare än den blodfattiga engelska krypfaunan.

Flugan, själen och fjärilen

Innan dr Seward har sitt samtal med Renfield om själar så frågar han honom om

hur läget är med flugorna. Renfield svarar då (Wolfe s. 321):

The fly, my dear sir, has one striking feature: its wings are typical of the aërial powers of the psychic faculties. The ancients did well when they typified the soul as a butterfly.

Den svenska översättningen enligt Lundwall (s. 223) lyder:

Sir, flugan har ett anslående kännetecken: dess vingar är typiska för den psykiska förmågans fritt svävande karaktär. De gamle vise gjorde klokt när de symboliserade själen med en fjäril!

Renfields intressanta påstående bibehålls hos Deane (1924), stympas i den påföljande versionen av pjäsen och saknas därefter i alla studerade filmer med undantag för *Count Dracula* (Saville 1977) där Renfield märkligt nog har detta samtal med Mina Harker istället för dr Seward. Uttalandet återges i något modifierad form av Sabershagen & Hart (1992:66), trots att det saknas i den motsvarande filmdialogen (Coppola 1979). Vi har inte påträffat Renfields påstående i de studerade serierna eller romanerna.

Renfields uttalande har hos Stoker funktionen som inledning till diskussionen om förhållandet mellan liv och själar, och kan kopplas till den antika personifieringen av mänskossjälen symboliserad med en fjäril, vilken bl a reflekterades i de olika betydelseerna av det grekiska ordet ’psyche’. Som irländare kände Stoker säkert även till det gamla talesättet att fjärilar är de dödas själar som väntar på att komma till skärskalden.

Blodregn från fjärilar

Wolfe beskriver i en fotnot på sidan 321 ett intressant fenomen kopplat till fjärilar.

Under sin jungfruflykt, alldeles efter att de lämnat puppan, uppges dagfjärilar i allmänhet avge några droppar av en rödaktig vätska, vilken vid massförekomst historiskt har beskrivits som en "shower of blood". Då fenomenet har beskrivits i äldre skrifter har det setts som ett förebud om annalkande ondska. Det är rimligt att anta att Wolfes fotnot utgör anledningen till att Reed och Showman låter Renfield uppleva fenomenet inför Draculas snara ankomst. Brockden Brown (1807) återger hur den franske filosofen de Peiresc bevisade att det var fjärilar som orsakade det blodregn som observerades vid Aix 1608. Brown menar även att det speciellt är arter med håriga larver, varav några utvecklas på alm, som vid massförekomst kan orsaka det aktuella fenomenet.

Slutord

Förvisso har bilden av Renfield inte varit statisk sedan dr Swards första klassificering av hans fall (Stoker s. 67):

Min mördare är av ett speciellt slag. Jag måste skapa en ny klassificering för honom och kalla honom en zoofag (livsätande) dåre; han vill uppta i sig så många liv han kan, och han har arbetat för att uppnå det på ett kumulativt sätt.

Även om livsätandet förblivit hans centrala egenskap, kan man verkligen tala om förvandlingar när Renfield slås ihop med andra karaktärer, tar över andra karaktärers upplevelser, eller till och med själv förvandlas till vampyr.

När det gäller Renfields diet, är det tydligt att de studerade seriealbumen och romanerna alla bevarat en stor del av urobjektet, medan filmerna uppvisar en stor spridning. Savilles film från 1977 uppvisar här den största troheten gentemot

urtexten (Fig. 1). Adderade objekt förekommer i filmerna som regel endast i de modernaste adaptationerna. Mest nyskapande är i denna aspekt Hamblys roman som på ett mycket innovativt sätt utvecklar Renfields diet i samband med att han tillåts leva vidare som vampyr.

Det är intressant att se att de tre modernaste verken är de enda som fokuserar berättelsen på Renfield. Vi måste även ställa oss frågan vad det är i vår tid som gör galningen Renfield så aktuell? Är det hans religiösa fanatism som fångslar nutida författare, och som i Tim Lucas (s. 398) fall i efterordet signerat av dr Swards nulevande fiktive släkting t o m kopplas ihop med 11 september:

Renfield also endures, in the legion of religious and political zealots who believe they can survive the apocalypse by helping to invite it, by standing nearest its epicenter – only to discover that they, themselves, are the first to succumb to its shock waves.

Källor

Tryckta källor

- Brockden Brown, Charles, "Showers of blood", *The Literary Magazine and American Register*, 1807, 8 (48), s. 147-148
- Cowart, David, *Literary symbiosis. The reconfigured text in twentieth-century writing* (Athens, Georgia, 1993)
- Crepax, Guido, *Bram Stokers Dracula* (översättning Horst Schröder) (Stockholm, 1993)
- Fuery, Patrick, *Madness and cinema. Psychoanalysis, spectatorship and culture* (Houndmills, 2004)
- Hambly, Barbara, *Renfield. Slave of Dracula* (New York, 2006)
- Hensley, Wayne E., "The contribution of F.W. Murnau's Nosferatu to the evolution of Dracula", *Literature/Film Quarterly*, 30(1), 59-65

- Holte, James C., *Dracula in the dark. The Dracula film adaptations* (Westport, 1997)
- Hutcheon, Linda, *A theory of adaptation* (New York, 2006)
- Lucas, Tim, *The book of Renfield. A gospel of Dracula* (New York, 2005)
- Miller, Elizabeth (Red.), *Bram Stoker's Dracula. A documentary volume*, Dictionary of literary biography 304 (Detroit, 2005)
- Praver, S.S., *Nosferatu. Phantom der Nacht* (London, 2004)
- Reed, Gary & Showman, Galen, *Renfield. A tale of madness* (1995) (Berkeley, 2006)
- Roth, Lane, "Dracula meets the Zeitgeist. Nosferatu (1922) as film adaptation", *Literature/Film Quarterly*, 7(4), 309-313
- Saberhagen, Fred & Hart, James V., *Bram Stokers Dracula* (1992) (Översättning Nina Lunabba) (Stockholm, 1993)
- Skal, David J. (Red.), *Dracula. The ultimate, illustrated edition of the world-famous vampire play* (New York, 1993)
- Skal, David J. & Savada, Elias, *The secret world of Tod Browning. Hollywood's master of the macabre* (New York, 1995)
- Stoker, Bram, *Dracula* (1897) (Översättning Sam J. Lundwall) (Höganäs, 1993)
- Welsh, James M., "Sucking Dracula. Mythic biography into fiction into film, or why Francis Ford Coppola's Dracula is not really Bram Stoker's Dracula or Wallachia's Dracula." I, Welsh, James M. & Lev, Peter (Red.), *The literature/film reader. Issues of adaptation* (Lanham, Maryland, 2007), s. 165-173
- Wolf, Leonard (Red.), *The essential Dracula. The definitive annotated edition of Bram Stoker's classic novel* (New York, 1993)

Filmer

- Badham, John, *Dracula* (manus W.D. Richter) (VHS från TV) (England, 1979)
- Brooks, Mel, *Dracula – dead and loving it!* (svensk titel *Det våras för Dracula* (manus Rudy de Luca & Steve Haberman) (DVD Atlantic 3349 05121) (Hollywood, 1995)
- Browning, Tod, *Dracula* (manus Garrett Fort) (DVD Universal SSD 8224600) (Hollywood, 1931)
- Coppola, Francis Ford, *Bram Stoker's Dracula* (manus James V. Hart) (DVD) (Hollywood, 1992)
- Fisher, Terence, *Horror of Dracula* (svensk titel *Draculas klor*) (manus Jimmy Sangster) (DVD Warner Z11 11499) (England, 1958)
- Herzog, Werner, *Nosferatu: Phantom der Nacht* (svensk titel *Nosferatu: Nattens vampyr*) (DVD Atlantic 3383 07111) (Tyskland, 1979)
- Murnau, Friedrich Wilhelm, *Nosferatu. Eine Symphonie des Grauens* (manus Henrik Galeen) (DVD Atlantic 4727) (Weimar, 1922)
- Saville, Philip, *Count Dracula* (manus Gerald Savory) (DVD PAN Vision 284402) (London, 1977)

Författarnas adresser:

Anders.Nilsson@emg.umu.se
Mullsjö 258, 914 90 Nordmaling
Goran.Sjoberg@adm.slu.se
Kungsgatan 82, 903 31 Umeå